

पुनर्निर्माण
अभियानका
लागि सहयोगी
सामाग्री

पुनर्निर्माण र भूमि

ग्राफिक डिजाइन :
बिक्रम चन्द्र मजुमदार
bmajumdar33@gmail.com

परिवेश

२०७२ बैशाख १२, १३ र २९ गतेको बिनाशकारी भूकम्पले ३१ जिल्ला प्रभावित भए । जसमध्ये सरकारले १४ जिल्लालाई अति प्रभावित घोषणा गरेको छ । विनाशकारी भूकम्पबाट १४ जिल्लामा ८ हजार ७ सय ९० जनाको ज्यान गयो । २२,४९३ जना घाइते भए । ४ लाख ९८ हजार ८ सय ५२ निजी घर र २ हजार ६ सय ५६ सरकारी भवन पूर्णरूपले क्षतिग्रस्त भए । २ लाख ५६ हजार ६ सय ९७ निजी भवन र ३ हजार ६ सय २२ सरकारी भवनमा आंशिक क्षति भयो । १९ हजार भन्दा बढी विद्यालयहरूका कक्षा कोठा पूर्ण रूपमा र करिब ११ हजार कक्षाकोठा आंशिक रूपमा क्षति भएका छन् ।

भूकम्प बिर्से नसक्नु पिडा थियो । मानिसहरू घर छोडेर सडकमा रहे । गाउँमा तरकारीका लागि बनाईएका टनेल आवासमा बदलिए । यसले भौतिक र मानवीय क्षति मात्रै गरेन, प्राकृतिले पनि बिपत्तिको सामना गर्नु पर्यो । लामो समयसम्म पराकम्पन गईरहेकाले वर्षभरी त्रासको वातावरण रह्यो । जमिन धसिएर पहिरोको जोखिम बढ्यो । बालीनालीमा रोग लाग्यो । खेत बाँभ्रो रहे । नहर, कुलो भत्किए । पानीका मूल कही सुके । केही सरे । यसले मानिसको घरवास र जिविकामा दीर्घकालीन असर पुर्‍यायो ।

संकटको अवस्थामा सहयोगी हातहरू पनि उत्तिकै अगाडी आए । सरकारले तत्काल राहतको घोषणा गर्‍यो । संघसंस्थाहरूले तत्काल उद्धार र राहतका लागि भरमगदूर प्रयास गरे । स्थानिय समुदायमा सद्भाव रह्यो । देशभरबाट प्रभावित क्षेत्रमा राहत आयो ।

सबै कुरा असल मात्र हुँदैनन भने जस्तै केही बिकृतिका स्वर पनि बाहिर आए । शिबिर भित्रै महिलाहरू असुरक्षित भएको । राहतमा न्याय नभएको । उद्धारमा ढिलाई भएको । सरकारी उदाशीनताले राहतका लागि आएका सामग्री सम्बन्धित ठाउँमा नपुगेको । राहत

समग्रीमा भ्रष्टाचार भएको जस्ता कुरा उद्धारकै क्रममा पनि आए । अहिले पुनर्निर्माण प्रक्रियामा पनि त्यस्ता गुनासाहरू छन ।

यस्तो अवस्थालाई समस्याको रूपमा मात्र प्रस्तुत गर्नु भन्दा यसबाट पाठ सिकेर हरेक ब्यक्ति, परिवार सचेत भई अघि बढ्ने बेला आएको छ । सरकारले नीति र योजना बनाउने हो । जिम्मेवारी प्राप्त निकायले त्यसलाई कार्यान्वयन गर्ने हो । दीगो संरचना, दीगो बिकास, दीगो जिविका, दीगो शान्तिको लागि समुदाय पनि उत्तदायी बन्नुपर्छ । यही बुझाईका साथ सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्र र राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्चले भूकम्प गएको हप्ताभित्रै भूमि अधिकार सहितको पुनर्निर्माणको पक्षमा अवधारणा तयार गरि सरकारलाई पेश गरको थियो । त्यसमा भएका मुख्य कुरालाई यहाँ राखिएको छ ।

- ❖ भूकम्पले मानवीयक्षतिसगै भौतिक रूपमापनि ठूलै नोक्सान पुर्यायो । जग्गा नभएका र जग्गा भएर पनि स्वामित्व नभएकाहरू भनै समस्यामा छन । प्राप्ततथ्याड् कहरूअनसार उनीहरूलाई आवासको लागि आवश्यक जग्गा उपलब्ध गराउनु अहिलेको मुख्य सवाल हो ।
- ❖ सरकारले भूकम्प प्रभावितलाई एक वर्षको मालपोत मिनाहा गर्‍यो । तर अरूको जग्गा कमाउने किसानहरूले कुत वा भाडा अरू वर्ष सरह नै तिर्नु पर्यो । जवकी भूकम्पकाकारण कुलो भत्कियो । पानीका मूल सुके । बालीमा रोग लाग्यो । बिउ, मलको समस्या भयो । उत्पादन घट्यो । यसको न कहीं लेखाजोखाभयो, न सहुलियतको योजना ।
- ❖ अहिले राज्यको मुख्य प्राथमिकता पुनर्निर्माण हो । यसको भूमिसंग अन्योन्याश्रीत सम्बन्ध छ । पुर्ननिर्माण र भूउपयोगलाई अलग राख्न सकिदैन । पुनर्निर्माण सगै भूमिहीन, सुकुम्बासी, मोही, बिर्ता, गुठी, ऐलानी, लगायतका भूस्वामित्वसंग सम्बन्धित समस्या पनि हल गर्दै जानुपर्छ ।
- ❖ भौगर्भिक हिसावले मानव बस्ती सुरक्षित हुनुपर्छ । त्यसको सुनिश्चितताका लागि जमिनको पनि प्राविधिक जाँच गरिनुपर्छ । घर मात्र सर्वेक्षण गर्ने होईन । जग्गाको पनि सर्वेक्षण हुनुपर्छ । र भूउपयोग योजनाका आधारमा पुनर्निर्माण कार्यलाई अगाडि बढाउनुपर्छ ।

- ❖ सुकुम्वासीहरूलाई जिविकोपार्जनमा समेत सहयोग पुग्ने गरी सुरक्षित आवासको ब्यवस्था गरिनुपर्छ । विर्ता, स्ववासी, वेनिस्सा, गुठी र यस्तै प्रकृतिका जग्गाहरू जोतभोग गर्दै आएको परिवारको स्वामित्वमा छोटो र सरल प्रक्रिया अपनाई दर्ता गरिनुपर्छ ।
- ❖ जोखिम अवस्थामा रहेका वस्तीहरूलाई स्थान्तरण गर्दा उनिहरूको जिविका, सुरक्षा र संस्कृतिलाई समेत विचार गरी जग्गाको स्वामित्व सहित स्थानीय स्तरमै पुर्नस्थापना गरिनुपर्दछ । यसका लागि अनौपचारिक भूसम्बन्ध भएको (भोग चलन गरेको तर जग्गाधनी पुर्जा नभएको) जग्गा दर्ता गर्दा उपयुक्त हुन्छ । यस्तो जग्गाको धनीपूर्जा श्रीमान श्रीमतिको (एकलमहिला पुरुषको हकमा बाहेक) संयुक्त नाममा दिईनुपर्छ ।
- ❖ भूमिको सहज र न्यायिक ब्यवस्थापनका लागि भूउपयोग सम्बन्धी ऐन बनाई तत्काल लागु गर्नुपर्दछ । हरेक गाउँ टोलमा सामुदायिक जमिन राख्ने कुराको ऐनमा स्पष्ट ब्यवस्था हुनुपर्दछ । र एकिकृत बस्ती विकास गर्दा खाद्य संकटको अवस्था सिर्जना नहुने कुरा सुनिश्चित हुने गरि कृषियोग्य जग्गा मास्न नपाईने नीति लिईनु पर्दछ ।
- ❖ अरूको जग्गा कमाईरहेका भूमिहीन तथा सिमान्तकृत किसानको हितका लागि एक वर्षको बाली मिनाहा वा क्षतिपुर्तिको ब्यवस्था गरिनुपर्छ । भूकम्पले कृषि संरचनाहरू कुलो, पोखरी क्षति भएका छन । पानीका मूल सुकेका वा सरेको छन । यसले जग्गा बाँभो रहेको छ । यसलाई समेत ध्यान दिई घर निर्माण सँगै कृषि क्षेत्रको पुनर्निर्माण पनि गरिनु पर्छ ।
- ❖ पुनर्निर्माण प्रक्रियामा सबै वर्ग समुदायको सहज ढंगले पहुँच पुर्यान नोक्सान भएका कागजातहरू बनाउनका लागि सरकारले घुम्ती शिबिरहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । खेतीपातीबाटै जिविका चलाईरहेका परिवारको जग्गा दर्ता भएको छैन भने त्यस्तो जग्गा भोग चलनका आधारमा दर्ता गरिने ब्यवस्था हुनुपर्छ ।
- ❖ पुनर्निर्माण अभियानलाई महाअभियानको रूपमा लैजानुपर्छ । बाढी, पहिरो, आगलागी लगायत अरू खालका प्राकृतिक प्रकोप न्युनिकरण गर्न समेत सिकाई हुने गरि सरकार, गैरसरकारी संस्था र स्थानिय नागरिकहरूको सामुहिक पहल, स्वामित्व र योजनाका आधारमा काम सम्पन्न गर्ने वातावरण बनाउनुपर्छ ।

भूकम्पबाट प्रभावित ब्यक्तिको नाममा जग्गा दर्ता गर्ने सम्बन्धी कार्यबिधि, २०७२ मा राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च^१को प्रस्ताव

ठुला प्रकोप पछाडि हुने पुर्नस्थापना र पुर्ननिर्माणका सन्दर्भमा भूमिको विषय जटिल तर अनिवार्य सम्बोधन गर्नुपर्ने विषयको रूपमा रहन्छ। यसै भएर नै राष्ट्रिय पुर्ननिर्माण प्राधिकरणले भूकम्पबाट प्रभावित ब्यक्तिको नाममा जग्गा दर्ता गर्ने सम्बन्धी कार्यबिधी तयार गरेको छ। कार्यबिधी राजपत्रमा प्रकाशित भएपश्चात राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्चले त्यस सम्बन्धमा समुदाय र जिल्ला तहमा छलफल गरेको थियो। कार्यबिधीले धेरै महत्वपुर्ण विषयहरू सम्बोधन गरेको भएपनि कतिपय समस्यालाई अझै सम्बोधन गर्न आवश्यक भएकाले कार्यबिधिलाई थप व्यवहारीक बनाउने गरी परिमार्जन गर्नुपर्ने देखिएको छ।

.....

१ राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च, भूमिहीनहरूको राष्ट्रिय सङ्गठन हो। भूकम्प पछि मञ्चले भूमि सुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयमा छलफल गरी सुकुम्यासीको सुरक्षित वसोवासको लागि जग्गाको व्यवस्था गर्न माग गरेको थियो। त्यस्तै राष्ट्रिय योजना आयोगसंग छलफल गरी तत्कालिन समयमा सरकारले संकलन गर्न लागेको भूकम्प प्रभावितहरूको लगतमा सुकुम्यासी र भूमिमा अनौपचारिक स्वामित्व भएकाको विवरण लिन अनुरोध गरेको थियो। तत्कालिन अवस्थामा भूकम्प प्रभावित जिल्लामा देखिएका भूमिसंग सम्बन्धीत सवालको अध्ययन गरी सवाल र विकल्पहरू तयार पारी समुदाय, जिल्ला र राष्ट्रिय तहमा छलफलमा ल्याएको थियो। मञ्च यि क्षेत्रमा कृषियोग्य भूमिको संरक्षण एवं दिगो पुर्ननिर्माणको विषयमा सचेतना बढाउने कार्यमा पनि संलग्न हुदै आएको छ।

कार्यविधिमा भएको व्यवस्था स्रोत :	मञ्चको सुभाव	कारण
<p>४. समितिको गठन : भूकम्पबाट प्रभावित क्षेत्रमा जग्गा दर्ता सम्बन्धि आवश्यक कारवाही गर्न प्रत्येक जिल्लामा देहाय बमोजिमको जग्गा दर्ता समिति रहनेछ ।</p> <p>(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी -अध्यक्ष</p> <p>(ख) स्थानिय बिकास अधिकारी -सदस्य</p> <p>(ग) जिल्ला बन कार्यालयको प्रमुख वा निजले तोकेको सो कार्यालयको अधिकृत -सदस्य</p> <p>(घ) प्रमुख, नापी कार्यालय - सदस्य</p> <p>(ङ) प्रमुख, मालपोत कार्यालय -सदस्य सचिव</p>	<p>जिल्लाका सबै सभासद, मुख्य राजनीतिक दलको प्रमुख, र प्राधिकरणको सम्बन्धीत जिल्ला हेर्ने अधिकारी समेत रहनेगरी समन्वय एवं सहयोग समिति पनि बनाउनु पर्ने ।</p>	<p>विस्थापीतहरूको पुर्नस्थापना र सुकुम्वासीहरूको लागि जग्गा जुटाउन राजनीतिक दल र सभासदहरूको सहयोग अनिवार्य आवश्यक हुने भएकाले ।</p>
<p>६. समितिको काम कर्तव्य र अधिकार :</p> <p>(क) जग्गा दर्ता सम्बन्धि कारवाही गर्दा दफा ३ बमोजिम प्राप्त निवेदन र कागजातका अतिरिक्त पुरक निवेदन वा थप कागज प्रमाण आवश्यक पर्ने भएमा सम्बन्धित ब्यक्तिबाट पेश गर्न लगाउने ।</p> <p>(ख) आवश्यकता अनुसार जग्गाको फिलडबुक, नक्सा, तिरो, लागतको प्रमाण, सम्बन्धित ब्यक्तिबाट पेश गर्न लगाउने ।</p> <p>(ग) निवेदकको हकभोग रहेनरहेको सम्बन्धमा साँध सधियार तथा स्थानिय निकायको प्रतिनीधिको रोहवरमा स्थलगत सर्जिमिन गराउने ।</p> <p>(घ) जग्गाको हकदावी सम्बन्धमा उजुरी गर्न काठमाण्डौं उपत्यकाको हकमा राष्ट्रिय स्तरको दैनिक समाचार पत्र र अन्यत्रको हकमा स्थानिय समाचार पत्रमा पन्ध्र दिनको सुचना प्रकाशन गर्ने ।</p> <p>(ङ) खण्ड (घ) बमोजिम उजुरी परेमा सो को छानबीन एवं प्रमाणको मुल्यांकन गरि पन्ध्र दिनभित्र निर्णय गर्ने ।</p> <p>(च) सम्बन्धित जग्गाको मोठ मालपोत कार्यालयबाट भिडाउने ।</p> <p>(छ) जग्गा वा लागत रोक्का भए नभएको मालपोत कार्यालयसंग बुझ्ने ।</p> <p>(ज) प्राप्त कागज प्रमाण सम्बन्धित कार्यालयबाट भिडाउने ।</p> <p>(झ) जग्गामा निजको हकभोग भएनभएको यकिन गर्ने ।</p>	<p>श्र्नुपर्ने जग्गा दर्ता सम्बन्धि काम कारवाहीको लागि समितिको छुट्टै कार्यालय स्थापना गर्ने ।</p> <p>स्थानीय भाषामा आमसञ्चार माध्यमबाट सुचना प्रशारण गर्ने ।</p> <p>फिलड सर्जिमिन र स्थलगत अध्ययन प्रतिवेदनलाई पनि आधार बनाउन सक्ने अधिकार दिनुपर्ने</p>	<p>वास्तवीक पिडितहरू कोही पनि नछुट्नु भन्नाको लागि भूकम्पबाट कतिपयले आफना भएका प्रमाण पनि गुमाएका छन् । र उनिहरू खोजेका सबै प्रमाण जुटाउन असर्मथ हुन सक्छन् ।</p>
<p>७. (१) रैकर जग्गा दर्ता सम्बन्धि ब्यवस्था: समितिले रैकर जग्गा दर्ता हुनु अघि त्यस्तो जग्गाको फिलडबुकमा जोताहा उल्लेख भए, निज जोताहा बुझी जग्गाधनी यकीन गरेर मात्र जग्गा दर्ताको निर्णय लिनु पर्ने छ ।</p> <p>(२) उपदफा (१) बमोजिम समितिले जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय गरेपछि सो जग्गाको नापर्जाँच भएको वर्षदेखि चालु आर्थिक वर्ष (मालपोत मिनाहा भएको भए, सो वर्षको बाहेक) सम्मको मालपोत सम्बन्धित ब्यक्तिबाट असुल गर्न सम्बन्धित स्थानिय निकायमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।</p>	<p>रैकर जग्गा दर्ता गर्दा हाल सो जग्गा कसले जोतिरहेको छ सो जोताहा बुझि दर्ता गर्न प्रमाण भएको बाहेकले जोतिरहेको रहेछ भने उसलाई सर्जिमिनको आधारमा जोताहा कायम गरी आधा हक दिने ।</p> <p>नापर्जाँच भएको वर्षदेखीको साटो चालु आर्थिक वर्षको मात्र मालपोत लिनुपर्ने ।</p>	<p>कागजी प्रमाण नभएका तर अरूको जग्गा जोत्दै आएका किसान धेरै छन् । जग्गाधनीले घर भएको जग्गामा पुनः घर बनाउन मञ्जुरीनामा सम्म दिन सार्नेका छैनन । उनिहरूको समस्या सम्बोधन गर्न सर्जिमिनलाई मुख्य आधार बनाउनुपर्ने ।</p> <p>भूकम्पले सबै सम्पती सिध्याएका पिडितहरूसँग जग्गा नापर्जाँच भएदेखीकै तिरो असुल्ने भन्ने व्यवस्था न्यायिक देखिदैन ।</p>

<p>८. बिर्ता जग्गा दर्ता सम्बन्धि ब्यवस्था :</p> <p>(१) समितिले बिर्ता जग्गा दर्ता गर्नु अघि देहाय बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरेर मात्र जग्गा दर्ताको निर्णय गर्नु पर्नेछ ।</p> <p>(क) “क”श्रेणीको बिर्ता जग्गा भए प्रचलित कानूनले तोकेको प्रमाण समेत दाखिला गर्न लगाउने ।</p> <p>(ख) “ख”श्रेणीको बिर्ता जग्गा भए, सम्बन्धित ब्यक्तिबाट बिर्ता(पोता)लागत, कूट कबुलियत जोताहा अस्थायी निस्सा माग गर्ने ।</p> <p>(ग) फिक्टबुकबाट देखिएका जग्गाधनी बुझी बिर्ता जग्गा हो, होइन यकिन गर्ने ।</p> <p>(२) उपदफा १ बमोजिम समितिले जोताहाको नाममा “क”श्रेणीको बिर्ता जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय गरेपछि सो जग्गाको सम्बत २०१६ सालदेखि चालु आर्थिक वर्षसम्मको मालपोत सम्बन्धित ब्यक्तिबाट असुल गर्न स्थानिय निकायमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।</p> <p>(३) उपदफा (१) बमोजिम समितिले जोताहाको नाममा “ख” श्रेणीको बिर्ता जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय गरेपछि सो जग्गामा प्रचलित कानून बमोजिम राजिष्ट्रेशन प्रयोजनका लागि कायम भएको न्युनतम मुल्यांकनको १० प्रतिशतले हुने रकम तथा चालु आर्थिक वर्षका लागि तोकिएको मालपोतको सात दोब्बरले हुने रकम सम्बन्धित ब्यक्तिबाट असुल गर्न मालपोत कार्यालयलाई लेखी पठाउनु पर्नेछ ।</p>	<p>मालपोत चालु आर्थिक वर्षको मात्र लिने ब्यवस्था हुनुपर्ने ।</p> <p>जग्गा दर्ता गर्दा ५ रोपनी भन्दा कम जग्गाको लागि राजिष्ट्रेशन प्रयोजनका लागि कायम भएको न्युनतम मुल्यांकनको २ प्रतिशत र सोभन्दा बढि भएकाको हकमा ५ प्रतिशतले हुन आउने रकम लिनुपर्ने ।</p> <p>किर्ते गरी अन्यले दर्ता गरेको जग्गाको दर्ता खारेज गरी जोतभोग गर्ने किसानको नाममा दर्ता गर्नुपर्ने ।</p>	<p>भूकम्पले सबै सम्पत्ती सिध्याएका पिडितहरूसँग जग्गा नापजाँच भएदेखीकै तिरो असुल्ने भन्ने ब्यवस्था न्यायिक देखिदैन ।</p> <p>भूकम्प पिडीतहरूले १० प्रतिशत बराबरको रकम र मालपोत मुल्यांकनको ७ दोब्बरले हुन आउने राजश्व बुभाउन सक्ने स्थिती छैन । यसले समस्याको समाधान गर्दैन ।</p>
<p>९. स्वबासी जग्गा दर्ता सम्बन्धि ब्यवस्था:</p> <p>(१) समितिले स्वबासी जग्गा दर्ता गर्नु अघि त्यस्तो जग्गाको फिक्टबुकमा जग्गासंग प्रत्यक्ष सम्बन्ध राख्ने घरबारी, घडेरी, करेसाबारी, रख्यानबारी, घरगोठ, मटान, कटेरो, तवेला, जस्ता बिरह र नापी नक्सामा सोही बमोजिमको संकेत रहे नरहेको बुझी जग्गा दर्ताको निर्णय गर्नुपर्नेछ ।</p> <p>(२) उपदफा १ बमोजिम समितिले जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय गरेपछि त्यस्तो जग्गाको नापजाँच भएको वर्षदेखि चालु आर्थिक वर्ष(मालपोत मिनाहा भएको भए, सो वर्षको बाहेक)सम्मको मालपोत सम्बन्धित ब्यक्तिबाट असुल गर्न स्थानिय निकायमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।</p>	<p>उल्लेखित प्रमाण नपुगेका पनि निवेदन परेकोमा सूचना जारी गर्ने । त्यसमा कसैको दावी बिरोध देखिएन भने वार्ड तहमा सर्जिमिन गराई भोगकर्ताको नाममा दर्ता गरि दिने ।</p> <p>१ वर्षको मात्र मालपोत लिनुपर्ने । जग्गा दर्ता गर्दा उनिहरूले भोग गरिरहेको जग्गा सबै दर्ता गर्नुपर्ने ।</p>	<p>नापी हुँदाको प्रमाणलाई मात्र आधार बनाउने हो भने अहिले पुनर्निर्माणमा जुन वर्गलाई समेट्नु पर्ने हो । त्यो समेटिदैन । जग्गा भएकैलाई थप जग्गा दिने काम हुन्छ । कमजोर वर्गले पाउन सक्दैन । त्यसकारण वर्तमान अवस्थालाई सम्बोधन गर्ने कुरा प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने ।</p>
<p>१०. बेनिस्सा जग्गाको दर्ता सम्बन्धि ब्यवस्था :</p> <p>(१) समितिले बेनिस्सा जग्गा दर्ता गर्नु अघि त्यस्तो जग्गा नापी हुँदा जग्गाको फिक्टबुकमा ब्यक्तिको नाम र बिरहमा आवादी अर्थ आउने ब्यहोरा भए, नभएको यकिन गरेर मात्र जग्गा दर्ताको निर्णय गर्नु पर्नेछ ।</p> <p>(२) उपदफा (१) बमोजिम जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय भएपछि समितिले बेनिस्सामा दर्ता भएको जग्गाको नाप जाँच भएको वर्षदेखि चालु आर्थिक वर्ष (मालपोत मिनाहा भएको भए, सो वर्षको बाहेक) सम्मको मालपोत सम्बन्धित ब्यक्तिबाट असुल गर्न स्थानिय निकायमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।</p>	<p>उल्लेखित प्रमाण नपुगेका पनि निवेदन परेकोमा सूचना जारी गर्ने । त्यसमा कसैको दावी बिरोध देखिएन भने वार्ड तहमा सर्जिमिन गराई भोगकर्ताको नाममा दर्ता गरि दिने ।</p> <p>१ वर्षको मात्र मालपोत लिनुपर्ने । जग्गा दर्ता गर्दा उनिहरूले भोग गरिरहेको जग्गा सबै दर्ता गर्नुपर्ने ।</p>	<p>नापी हुँदाको प्रमाणलाई मात्र आधार बनाउने हो भने अहिले पुनर्निर्माणमा जुन वर्गलाई समेट्नु पर्ने हो । त्यो समेटिदैन । जग्गा भएकैलाई थप जग्गा दिने काम हुन्छ । कमजोर वर्गले पाउन सक्दैन । त्यसकारण वर्तमान अवस्थालाई सम्बोधन गर्ने कुरा प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने ।</p>

<p>११. गुठी अधिनस्थ जग्गाको दर्ता सम्बन्धि व्यवस्था :</p> <p>(१) समितिले गुठी अधिनस्थ जग्गा दर्ता गर्नु अघि त्यस्तो जग्गा नापी हुँदा जग्गाको फिल्डबुकमा जोताहा र गुठीको नाम उल्लेख भए, गुठी अधिनस्थ जनाई जोताहा कायम गरि जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय गर्नुपर्ने छ ।</p> <p>(२) उपदफा (१) बमोजिम जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय भएपछि समितिले जग्गा नापजाँच भएको वर्षदेखिको कुत सम्बन्धित ब्यक्तिबाट असुल गर्न गुठी कार्यालय वा गुठी कार्यालय नभएको ईलाकामा गुठी कार्यालयको काम गर्ने मालपोत कार्यालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।</p>	<p>जग्गा नापी हुँदा जग्गाको फिल्डबुकमा जोताहा र गुठीको नाम उल्लेख भएको बाहेक नापीको समयपछि पनि विभिन्न समयमा जिल्लास्तरमा समिति बनी जोताहा कायम गरेको जग्गा र गुठीको जग्गा कमाईरहेका तर जोताहा कायम नभएकाहरूलाई पनि समेट्नुपर्ने ।</p> <p>जोताहाले कमाईरहेका सबै प्रकृतिका गुठी जग्गा जोताहाको नाममा दर्ता गरी जग्गाधनीपुर्जा दिने भन्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । अहिलेको व्यवस्थाले निजी गुठीलाई समेट्ने देखिदैन ।</p> <p>नापजाँच भएको वर्षदेखिको कुतको साटो चालु वर्षको कुत लिई भन्ने व्यवस्था हुनुपर्ने ।</p>	<p>कुत भन्ने विषय वार्षिक असुली गर्ने वस्तु हो । यसलाई जोगाएर राख्न सम्भव हुदैन ।</p> <p>कातिपय किसानले नापजाँच पछि पनि कुत बुझाएका छन् । उनिहरूलाई फेरी बुझाउनु भन्नु न्यायिक हुदैन ।</p> <p>भूकम्पले सबै सम्पत्ती सिध्याएका पिडितहरूसँग पहिलेदेखिकै तिर्रो असुलने भन्ने व्यवस्था न्यायिक देखिदैन । र उनिहरूले तिर्र्न सक्दैनन् ।</p>
<p>१२. सरकारी तथा बन क्षेत्रको जग्गा दर्ता सम्बन्धि बिशेष व्यवस्था :</p> <p>(१) यस कार्यविधिमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि भूकम्पबाट प्रभावित ब्यक्ति वा निजको परिवारलाई पुनर्वास वा स्थानान्तरण गर्नको लागि सरकारी जग्गा आवश्यक पर्ने भई दफा (३) को उपदफा (७) बमोजिम समितिबाट सिफारिस प्राप्त भएमा कार्यकारी समितिले सो सम्बन्धमा आवश्यक जाँचबुझ्ने गर्दा जग्गा दर्ता गर्न उपयुक्त देखेमा जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय गरि सो को जानकारी समितिलाई दिनुपर्नेछ ।</p> <p>(२) यस कार्यविधिमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि भूकम्पबाट प्रभावित ब्यक्ति वा निजको परिवारलाई पुनर्वास वा स्थानान्तरण गर्नको लागि बन क्षेत्रको जग्गा आवश्यक पर्ने भएमा कार्यकारी समितिले प्रचलित कानूनको अधिनमा रही जग्गा दर्ता सम्बन्धि निर्णय गरि सो को जानकारी समितिलाई दिनुपर्नेछ ।</p>	<p>भूकम्पबाट प्रभावित ब्यक्ति वा निजको परिवारलाई पुनर्वास वा स्थानान्तरण गर्नको लागि बन क्षेत्रको जग्गा आवश्यक पर्ने भएमा कार्यकारी समितिले प्रचलित कानूनको अधिनमा रही पुनर्निर्माण प्राधिकरणले आवश्यक निर्णय लिन सक्ने व्यवस्था हुनुपर्ने ।</p>	<p>कार्यविधिमा ६० दिनभित्र जग्गा दर्ताको निर्णय लिईसक्ने भन्ने व्यवस्था भएकाले कामलाई छिटो र स्थानिय तहबाटै सम्पन्न गर्न सो अधिकार प्राधिकरणलाई दिनु उपयुक्त हुने ।</p>
<p>१३. जग्गा दर्ता सम्बन्धि पुरानो निबेदनको टुंगो लगाउन सक्ने : यो कार्यविधि प्रारम्भ हुनु अघि भूकम्पबाट प्रभावित ब्यक्तिका नाममा रैकर, बिर्ता, स्वबासी, बेनिस्सा, वा गुठी अधिनस्थ जग्गा दर्ता गर्ने सम्बन्धमा मालपोत कार्यालय वा नेपाल सरकारले प्रचलित कानून बमोजिम गठन गरेको समिति वा अन्य निकाय समक्ष कुनै निबेदन बिचाराधीन रहेको भए, समितिले त्यस्तो निबेदन माग गरि यस कार्यविधि बमोजिमको प्रक्रिया अवलम्बन गरि निबेदनको टुंगो लगाउन सक्नेछ ।</p>	<p>पछिल्लो पटकको सुकुम्बासी समस्या समाधान आयोगमा निबेदन दिएका परिवार पनि समेट्ने । नेपाल राज्यभर कुनै ठाउँमा जग्गा नभएका परिवारलाई घरघडेरीका लागि एक वर्षको राजस्व लिई दर्ता गर्ने ।</p> <p>खेतीमा संलग्न परिवारलाई जग्गाको मुल्यको २ प्रतिशत र चालु आर्थिक वर्षको राजस्व लिई जग्गा दर्ता गरि दिने ।</p>	<p>धेरै जसो निबेदन सुकुम्बासी समस्या समाधान आयोगमा परेका र पछिल्लो पटकको आयोगले ७२ जिल्लामा निबेदन संकलन गरेको हुँदा त्यसलाई पनि आधार बनाउँदा उपयुक्त हुने ।</p>

<p>१४. कुनै शुल्क वा रकम नलाग्ने :</p> <p>(१) यस कार्यबिधमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि भूकम्पबाट प्रभावित ब्यक्ति वा निजको परिवारलाई पुनर्वास वा स्थानान्तरणको लागि जग्गा दर्ता गर्दा कुनै शुल्क वा रकम लाग्ने छैन ।</p>	<p>राम्रो व्यवस्था</p>	
<p>१५. जग्गाको दर्ता तथा हदबन्दी :</p> <p>(१) भूकम्प प्रभावित ब्यक्ति वा परिवारको नाममा जग्गा दर्ता गर्दा क्षतिग्रस्त घरबास भएको कित्ता मात्र दर्ता गर्नु पर्नेछ ।</p> <p>(२) भूकम्प प्रभावित ब्यक्ति वा निजको परिवारको पुनर्वास वा स्थानान्तरणको लागि बढीमा देहाय बमोजिमको हदबन्दी कायम गरि जग्गा दर्ता गर्नेछ ।</p> <p>(क) काठमाण्डौं महानगरपालिका, ललितपुर उपमहानगरपालिका, भक्तपुर नगरपालिका र मध्यपुर थिमिनगरपालिका भित्र १२७.१६ वर्गमिटर,</p> <p>(ख) खण्ड क बाहेकका नगरपालिका र जिल्ला सदरमुकाम रहेका गाउँ बिकास समितिमा १९०.७४ वर्ग मिटर,</p> <p>(ग) अन्य क्षेत्रभित्र ३१७.९० वर्गमिटर ।</p>	<p>भूकम्प प्रभावित क्षेत्रको उही प्रकृतिको जग्गा घर नभएको कित्ता पनि दर्ता गर्ने व्यवस्था हुनुपर्ने ।</p>	<p>उही प्रकृतिको कसैको दर्ता गर्ने र कसैको नगर्ने हुँदा समुदायमा द्वन्द्व आउँछ ।</p> <p>यि समस्या सरकारले हल गर्नुपर्ने भएको हुँदा यही पटक हल गरेर पुर्ननिर्माणलाई साकार बनाउन पर्ने ।</p> <p>यस कार्यबिधिले तोकेको हदबन्दी भन्दा बढी जग्गा भोग गरिरहेकै हुनाले उत्पादन बृद्धि, जिजिका आदीका हिसावले पनि भोगका आधारमा जग्गा दर्ता गर्नुपर्ने ।</p>
<p>१६. निर्णय गरि सक्नु पर्ने :</p> <p>समितिले दफा (३) को उपदफा (१) वा (२) वा दफा (१३) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएको मितिले ६० दिनभित्र जग्गा दर्ता सम्बन्धि निर्णय गरिसक्नु पर्नेछ ।</p>		
<p>१७. जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा दिने :</p> <p>(१) समिति वा कार्यकारी समितिबाट यस कार्यबिधि बमोजिम जग्गा दर्ता गर्ने निर्णय भएपछि सो निर्णय कार्यान्वयनको लागि यथाशिघ्र मालपोत कार्यालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।</p> <p>(२) उपदफा (१) बमोजिम लेखी आएमा मालपोत कार्यालयले सो जग्गाको बित्ताकाट गर्नुपर्ने भए सो समेत गर्न लगाई फिल्डबुक र लागतमा जनाई सम्बन्धित ब्यक्तिलाई जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जा उपलब्ध गाउनु पर्नेछ ।</p> <p>(३) मालपोत कार्यालयले पुनर्वास वा स्थानान्तरण भएका ब्यक्तिलाई उपलब्ध गराउने जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पुर्जामा दफा (१८) मा उल्लेखित अवधी भित्र त्यस्तो जग्गा बिक्रि गर्न वा हक हस्तान्तरण गर्न नपाउने ब्यहोरा समेत उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।</p>		
<p>१८. बिक्रि वा हक हस्तान्तरण गर्न नपाउने :</p> <p>भूकम्प प्रभावित कुनै ब्यक्ति वा परिवारले पुनर्वास वा स्थानान्तरण हुँदा पाएको जग्गा दश वर्षसम्म बिक्रि गर्न वा अन्य कुनै किसिमले हक हस्तान्तरण गर्न पाउने छैन ।</p>		

नेपाल सरकारको प्रयास सकारात्मक हुँदाहुँदै पनि अहिलेको कार्यविधीमा परिमार्जन नगरी लिएको उद्देश्य पुरा हुने अवस्था छैन । कार्यविधीमा जग्गा दर्ताको प्रक्रियालाई छिटो गर्न खोजिएपनि समस्याको हल गर्न थप व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ । भुकम्प पिडितहरूको वास छैन । खाने कुराको अभाव छ । सबै सम्पत्ती सिद्धिएको छ । उसबाट जग्गा नापजाँच भएदेखिकै कुत, तिरो लिने भन्ने कुरा व्यवहारिक छैन । जग्गाधनी पूजा उपलब्ध गराउँदा पती र पत्नी दुवै भएको परिवारमा संयुक्तपुजा दिनुपर्दछ । ।

पुनर्निमाण भनेको भत्केका घरको ठाउँमा अर्को घर मात्र उभ्याउने हुँदै हैन । हिजोदेखीका अन्यायपूर्ण व्यवस्था र विग्रेका विषयलाई पनि सपार्ने हो । भुकम्पबाट बढि प्रभावित जिल्लामा गुठी, विर्ता, बेदर्तावाल मोही, सुकुम्वासी, बेनिस्सा आदि अनेकन समस्या रहेको छ । यि समस्यालाई छिन्ने गरी कार्यविधी बनाउनु पर्छ ।

भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त निजी आवास पुनर्निर्माण अनुदानका लागि लाभग्राही छनौट मादण्ड (संशोधन सहित)

आवास पुनर्निर्माण सम्झौतामा रहेका विभिन्न अस्पष्टताहरू र
त्यसका समाधान सम्बन्धी व्याख्या

मिति २०७२ साल फागुन ३० गते देखि भूकम्प प्रभावित जिल्लाका केही गा.वि.स.का
लाभग्राहीहरूसँग शुरु गरिएको अनुदान सम्झौताका क्रममा आएका विभिन्न प्रकृतिका
गुनासाहरूको विश्लेषण गरी अनुदान सम्झौतामा रहेका विभिन्न अस्पष्टताहरूलाई
निम्नानुसार गर्ने निर्णय गरियो ।

लाभग्राहीको सूचीमा नाम भएको र आफै आउन सक्ने तथा घर बनाउने जग्गा पनि आफ्नै
नाममा भएको व्यक्तिले नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र, जग्गाधनी दर्ता प्रमाणपूजा
(लालपूजा) र सर्भेक्षणको निस्सा लिएर आएको अवस्थामा तत्काल अनुदान सम्झौता
हुन सक्नेछ । अन्य अवस्थामा निम्न वमोजिम हुनेछ ।

(राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणको वेभसाईडबाट लिईएको)

क्र.सं.	अस्पष्टताको प्रकृति	समाधानको उपाय	पेश गर्नुपर्ने कागजातहरू
१	लाभग्राहीको सूचीमा नाम भएको, जग्गा आफ्नो नाममा नभएको तर आफ्नो एकाघर परिवारको अन्य सदस्यको नाममा भएको ।	यस्तो अवस्थामा जग्गाको लालपुर्जा जसको नाममा छ । उसले लाभग्राहीलाई घर बनाउने स्वीकृति दिएको कागज पेश गरेको हकमा र अन्य आवश्यक कागजपत्रहरू नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र, सर्भेक्षणको निस्सा र सम्बन्धित लालपुर्जा पेश गरेमा अनुदान सम्झौता तुरुन्तै हुन सक्नेछ ।	जग्गा प्रयोग गर्न स्वीकृति दिएको कागजात, नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र, सर्भेक्षणको निस्सा, जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा (लालपुर्जा) जग्गा प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने फाराम अनुसूचीमा समावेश रहेको छ ।
२	लाभग्राहीको सूचीमा नाम भएको, घरमा भएको तर आफै आउन नसक्ने, जग्गा धनीदर्ता प्रमाणपूर्जा (लालपुर्जा) आफ्नै नाममा भएको ।	यस्तो अवस्थामा एकाघर परिवारको सदस्य वा अन्य विश्वासको व्यक्तिलाई प्रतिनिधि तोक्न सक्ने, प्रतिनिधि तोकेको फाराममा दुवैजनाले सही गरेको हुनुपर्ने, यसका अतिरिक्त दुवैजनाको नागरिकताको प्रमाणपत्र र सर्भेक्षणको निस्सा पेश गरेको अवस्थामा प्रतिनिधिले अनुदान सम्झौतामा हस्ताक्षर गर्न सक्नेछ ।	प्रतिनिधि तोकेको फाराम, दुवैजनाको नागरिकताको प्रमाणपत्र, जग्गाधनी पूर्जा (लालपुर्जा), सर्भेक्षणको निस्सा, प्रतिनिधि तोक्ने फाराम अनुसूचीमा समावेश रहेको छ ।
३	लाभग्राहीको सूचीमा नाम भएको तर यहाँ नभएर बाहिर भएको र श्रीमान वा श्रीमती सम्झौता को लागि आएको ।	यस्तो अवस्थामा यहाँ रहेको श्रीमान र श्रीमतीलाई प्रतिनिधि तोक्न सक्ने र प्रतिनिधि तोकेको फाराममा हस्ताक्षर गरेको हुनुपर्ने, लाभग्राही विदेशमा रहेको हकमा हुलाकबाट कागजात मगाई पेश गर्न सक्ने, तथा अन्य आवश्यक कागजात पेश गरेको खण्डमा अनुदान सम्झौता पत्रमा प्रतिनिधिले हस्ताक्षर गर्न सक्ने ।	प्रतिनिधि तोकेको फाराम, दुवैजनाको नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र, जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, सर्भेक्षणको निस्सा
४	लाभग्राहीको सूचीमा नाम भएको तर भोगचलन गर्दै आएको जग्गाको जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पूर्जा(लालपुर्जा) नभएको ।	यस्तो अवस्थामा जिल्ला नापी कार्यालयबाट नापी गराई लालपुर्जा लिएर आएपछि अनुदान सम्झौता हुन सक्नेछ । यसको लागि जग्गा प्राप्ती र जग्गा दर्ता सम्बन्धि बेग्लै कार्यविधि तयार भएको छ ।	नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्र, जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, सर्वेक्षणको निस्सा
५	आफ्नो नाम पहिलो घरधनीको रूपमा भएको, एउटा छोरा वा छोराहरूको नाम दोश्रो, तेस्रो घरधनीको रूपमा भएको, अंशबन्डा प्रस्ट नभएको ।	यस्तो अवस्थामा पहिलो लाभग्राहीको रूपमा नाम दर्ता रहेको व्यक्तिले अनुदान सम्झौता गर्न सक्ने । दोश्रो, तेस्रो घरधनीको रूपमा नाम रहेको व्यक्तिको केहि दाबी विरोध भएमा गुनासोमा जान सक्ने र बैशाख १२ भन्दा पहिला नै अंशबण्डा भएको हकमा, कागजपत्र प्रमाण पुरा गरेको हकमा बेग्लै अनुदान सम्झौता हुन सक्ने अन्यथा एउटै मात्र अनुदान सम्झौता हुन सक्ने ।	नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्र, जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, सर्भेक्षणको निस्सा, गुनासो दर्ताको लागि अंशबण्डा भएको कागजपत्र
६	लाभग्राहीको सूचीमा नाम भएको तर गुठीको रूपमा दर्ता भएको जग्गा स्वप्रयोजनको लागि प्रयोग गर्न चाहेको ।	सम्बन्धित लाभग्राहीको नाममा जग्गा दर्ता छ भने सबै कागजात पेश गरेको खण्डमा तत्काल अनुदान सम्झौता हुन सक्ने । गुठीकै रूपमा मात्र जग्गा दर्ता रहेको अवस्थामा गुठी जग्गाको लागि छुट्टै कार्यविधि बनिरहेको र सो कार्यविधि अनुसार हुने । हाललाई गुनासोको रूपमा दर्ता गर्न सकिनेछ ।	नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्र, जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, सर्वेक्षणको निस्सा

७	दुईवटा जोडिएको घरको छाना एउटै भन्ने जस्तो देखी दुइवटा घरलाई लाभग्राहीको सूचीमा पहिलो र दोश्रो घरधनीको रूपमा राखिएको ।	घरधनीले समेत घरजग्गाको स्वामित्व रहेको भेले कागजात पेश गरेको खण्डमा अनुदान सम्भौता हुन सक्ने । गुनासोमा दर्ता गराई आवश्यक कागजात प्रमाणपत्र पुरा भएपछि अनुदान सम्भौता गर्न सक्ने ।	नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र, जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, सर्वेक्षणको निस्सा
८	श्रीमान र श्रीमतीको हकमा श्रीमानले श्रीमतीको वा श्रीमतीले श्रीमानको प्रतिनिधि बस्नुपर्ने अवस्था ।	श्रीमानले श्रीमतीलाई वा श्रीमतीले श्रीमानलाई प्रतिनिधि तोकी प्रतिनिधि तोकेको फारममा हस्ताक्षर भएको अवस्थामा अनुदान सम्भौता हुन सक्ने ।	प्रतिनिधि तोकेको फारम, दुवैजनाको नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्र, जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, सर्वेक्षणको निस्सा,
९	एउटै घरमा एक भन्दा बढी व्यक्तिको स्वामित्व रहेको ।	यस्तो अवस्थामा एउटा मात्र अनुदान सम्भौता हुनेछ । दुवैजनाको संयुक्त स्वामित्वमा अनुदान सम्भौता हुनेछ वा एकले अर्कोलाई प्रतिनिधि तोक्न सक्नेछ ।	नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र, सर्वेक्षणको निस्सा रजग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा
१०	घर क्षति भएर ढल्यो तर पछि घर बनाउदा त्यहि ठाउँमा बनाउनु पर्छ कि पर्दैन ।	यस्तो अवस्थामा आफ्नो जग्गामा जता पनि घर बनाउन पाईन्छ, नजिकको अर्को कित्तामा पनि घर बनाउन पाईन्छ, त्यहि कित्तामा पनि जग्गा खाली छ भने घर बनाउन पाईन्छ र छिमेकी गा.वि.स.मा पनि घर बनाउन पाईन्छ ।	नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र, सर्वेक्षणको निस्सा र जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा
११	गाउँ ब्लकको नै जग्गा दर्ता नभएको र जग्गाको लालपूर्जा नभएको खण्डमा ।	यस्तो अवस्थालाई सम्बोधन गर्न, भूकम्प प्रभावित संरचनाको पुनर्निर्माणको लागि जग्गा प्राप्ती सम्बन्धी कार्यविधि जारी भएको छ । सो कार्यविधि अनुसार जग्गा दर्ताको प्रक्रिया अगाडी बढाई दर्ता भई लालपुर्जा जारी भएपछि मात्र अनुदान सम्भौतामा हस्ताक्षर हुन सक्ने ।	
१२	बाबुको नाम अथवा दाजुको नाम पहिलो लाभग्राहीको रूपमा र छोराको अथवा भाइको नाम दोश्रो लाभग्राहीको रूपमा भएको खण्डमा तर अंशवण्डा भई बेलाबिलै बसेको, आवश्यक कागजात भएको अवस्था ।	यस्तो अवस्थामा पहिलो लाभग्राहीले अनुदान सम्भौता गर्न सक्ने । दोश्रो लाभग्राहीले गुनासोमा दर्ता गराई वैशाख १२ गते भन्दा अगाडि नै अंशवण्डा भैसकेको हो भने अंशवण्डाको कागजपत्र पेश गरेर प्रमाणित भएमा दुबै जनाले सम्भौता पत्रमा हस्ताक्षर गर्न सक्ने छन ।	जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र र सर्वेक्षणको निस्सा, अंशवण्डा भैसकेको कागज
१३	भुईँचालो अघि कागजात भएको, लाभग्राहीको सूचीमा पनि नाम भएको तर भुईँचालोको कारणले वा अन्य कुनै कारणले नेपाली नागरिकता अथवा जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पूर्जा(लालपुर्जा) हराएको अथवा नस्ट भएको अवस्था ।	सम्बन्धित कार्यालयबाट प्रतिलिपि कागजातहरू प्राप्त गरी अनुदान सम्भौता पत्रमा हस्ताक्षर गर्न सकिनेछ ।	जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र र सर्वेक्षणको निस्सा
१४	घर भएको स्थानमा पहिरो गई वा अन्य भौगोलिक, भौगर्भिक कारणले जग्गा प्रयोग गर्न नमिल्ने भएको, स्थानान्तरण गर्नुपर्ने भएको खण्डमा ।	यस्तो अवस्थामा स्थानान्तरण गर्न तथा जग्गा प्राप्त गर्न भूकम्प प्रभावित संरचनाको पुनर्निर्माणको लागि जग्गा प्राप्ती सम्बन्धी कार्यविधि अनुसार गर्न सकिन्छ र हाललाई गुनासोको रूपमा दर्ता गर्न सकिनेछ ।	जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र, र सर्वेक्षणको निस्सा

१५	सर्भेक्षणको निस्सा भएको तर लाभग्राहीको सूचीमा नाम नआएको ।	यस्तो अवस्थामा घरको क्षतिको स्तर ग्रेड ३ भन्दा कम भएकोले लाभग्राहीको सूचीमा पर्न योग्य नभएको हुनसक्ने र सोहि कारणले सूचीमा नाम नपरेको हुन सक्छ तर आफुलाई कुनै शंका लागेमा, आफ्नो क्षति धेरै छ भन्ने लागेमा घर धनीले गुनासोको रूपमा दर्ता गर्न सक्छन तर सर्भेक्षणको बिस्तृत विवरण हेरेर सो निश्चित गरेपछि लाभग्राहीको सूचीमा पर्न सक्ने हो अथवा पर्न नसक्ने हो निकर्वाल गरे पछि सोहि अनुसार जानकारी हुनेछ। गुनासो दर्ता गर्दैमा लाभग्राहीको सूचीमा पर्नेपछि भन्ने हुदैन ।	जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र र सर्भेक्षणको निस्सा
१६	भूकम्पले क्षतिग्रस्त भएको घर आफुनै नाममा भएको तर सर्भेक्षणमै नाम छुटेको ।	त्यस्तो अवस्थामा गुनासोमा दर्ता गराउन सकिन्छ र त्यसको लागि पछि गाउँ सर्जिमिनबाट घर सर्वेक्षण गर्न छुटेको हो भन्ने प्रमाणित भई आएको खण्डमा थप सम्बोधनका लागि माथिल्लो निकायमा पेश हुन सक्छ र सर्वेक्षण हुन सक्छ ।	जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र र सर्भेक्षणको निस्सा, सरजमिनको प्रमाण
१७	सर्भेक्षण निस्सा र लाभग्राही नामावलीमा नाम, थर फरक भएको र परिवार संख्यामा फरक परेको ।	सर्भेक्षणमा भएको त्रुटीले यस्तो भएको हुन सक्दछ । नाता प्रमाणित भएको कागजात वा नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्रबाट सहि नाम खुलेको अवस्थामा अनुदान सम्भौता हुन सक्नेछ ।	जग्गाधनी दर्ता प्रमाण पूर्जा, नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र र सर्भेक्षणको निस्सा, नाता प्रमाण वा नामथर खुल्ने अन्य कागजपत्र

पुनर्वास वा स्थानान्तरणका लागि दिने निवेदनको ढाँचा

सम्बत २०७२ साल बैशाख १२ गतेको भूकम्प वा तत्पश्चातको पराकम्पबाट घर क्षतिग्रस्त भई बसोबास गर्न मिल्ने अवस्था नभएको स्थानमा भौगर्भिक कारणबाट घर बनाउन जोखिम हुने भएको र आफु वा आफ्नो परिवारको नाममा नेपाल राज्यभर घर वा जग्गा नभएकाले पुनर्वास वा स्थानान्तरणको लागि देहायको कागजात संलग्न गरि निवेदन गरेको छु ।

निवेदकको नाम :

दस्तखत :

सहीछाप :

पूरा ठेगाना :

बाबुको नाम :

बाजेको नाम :

निवेदनसाथ पेश गर्नु पर्ने कागजात

(क) नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि

(ख) भूकम्प प्भावित क्षेत्रमा स्थायी बसोबास गरेको भन्ने ब्यहोरा खुल्ने स्थानिय निकायको सिफारिस

(ग) भोग चलन, तिरोभरो गरेको कागज प्रमाण भए, सो प्रमाणको प्रतिलिपि

भूमि समस्या र पुनर्निर्माणमा पारेको असर

(१४ जिल्लाका अगुवाले दिएको सुचनाका आधारमा)

समस्या	घटना वा पुष्ट्याईको आधार
लालपुर्जा नभएका परिवारले अनुदानका लागि सम्भौता गर्न पाएका छैनन ।	सिन्धुलीको निपाने गाविसमा ५ सय भन्दा बढी परिवार ऐलानीमा बसेका छन । भूकम्पले उनीहरूको घर क्षति भयो । लालपुर्जा नहुँदा घर निर्माणका लागि अनुदान सम्भौता भएन । कमलामाई नगरपालिकाको वार्ड नं. ११ र १२ मा बस्ने परिवारले सम्भौता गर्न पाएनन । काभ्रेको भुम्लुटार ६६९ र फर्लाङ ४१० परिवार पनि बञ्चित भए ।
नागरिकता नहुँदा पनि भूकम्पपिडितले राहत र अनुदान पाउन सकेका छैनन ।	काभ्रेको पाँचखाल नपा वार्ड नं. ४ मा साईली दनुवारको सानो घर थियो, माटोले बनाएको । भूकम्पले भत्कियो । अर्को ठाउँ नहुँदा त्यहीं २ चुलो लगाएर २ भाई परिवार बस्थे । एक भाईले १५ हजार पनि पायो । १० हजार पनि पायो । साईली दनुवारले नागरिकता नहुँदा पाएनन । त्रिपालमै बस्नु भएको छ ।
बुवाको नाममा भएको जग्गामा ३/४ भाई छोराको अंश छ । लालपुर्जाका आधारमा एकजनाले मात्र अनुदान पाउने भएपछि अरूले घर कसरी बनाउने भन्ने समस्यासँगै पारिवारिक द्वन्द पनि बढेको छ ।	नुवाकोट जिल्ला गौरीगंगा गाविसका सन्त बहादुर तामाङका ४ छोरा छन । छुट्टिएर बसेका भएपनि जग्गाको अंशबण्डा भएको छैन । अहिले सन्त बहादुरले मात्र अनुदान सम्भौता गर्न पाए ।
भूकम्पले भत्काएका घर आफै बनाउने परिवारलाई सरकारले प्रोत्साहन दिनु पर्ने हो । त्यो हुन नसक्दा पनि समस्या लम्बिदै गएको छ ।	ओखलढुंगा च्यानम गाविस वार्ड नं. ८ बस्ने तिलमाया नेपालीको घर भूकम्पले क्षति भयो । बस्ने अर्को ठाउँ नभएपछि आफैले परम्परागत शैलीको घर बनाए । प्राविधिक टोलीले निरीक्षण गर्दा तोकेको डिजाईन अनुसार नभएको भनी अनुदान पाउनेमा उनको नाम समावेश भएन । यसले तिलमायालाई आफै घर बनाएकामा पछुतो भयो नै, अरू पनि सरकारको आश गरि बस्ने अवस्था पुगे ।
सरकारले घरको डिजाईन अनुदान रकमको सिमा सबैका लागि एउटै तोक्थो । यो ब्यवहारिक भएन ।	गोरखाको बारपाक भूकम्पको केन्द्रबिन्दु हो । त्यहाँ पुन सदरमुकामबाट बर्खाको समयमा २ दिन लाग्छ । जग्गाको अंशबण्डा देखि घर निर्माणका लागि अनुदान लिने प्रक्रियामै ४ पटक सदरमुकाम आउजाउँ गर्दा ४० हजार खर्च हुन्छ । बाटो बिग्रिएर सामान ढुवानी गर्न पनि समस्या छ ।

<p>लालपुजाकै भरमा अनुदान दिने तर जग्गाको गुणस्तर नहेर्ने हो भने हाम्रा अबका संरचना पनि जोखिममुक्त बन्न सक्दैनन ।</p> <p>यस्ता जोखिमपूर्ण बस्तीको सुचना पनि लिन सकिएको छैन ।</p>	<p>सिन्धुपाल्चोक हेलम्बुको वार्ड नं. ८ मा पर्ने फुसा भन्ने ठाउँमा लामा र शेर्पाहरूको बस्ती छ । जमिन धसिएकाले त्यो बस्तीमा नयाँ घर निर्माण उपयुक्त छैन । हेलम्बुकै चिउरीखर्कमा पनि फाटेको छ । पाल्चोकको गाबिसको पाडवाटोलको जमिन धसिएकापछि त्यहाँ मान्छे गाउँ छोडेर लुन्दी टोलमा बसेका छन ।</p> <p>रसुवाडाँडागाउँका करीब ३ सय परिवार आफूनों ठाउँ पहिरोले बस्नयोग्य नरहेपछि लहरेपौवा १ को बोकेटार, सातबिसे, नौबिसेमा बसेका छन । उनीहरूको लाभग्राही सुचीमा पनि नाम आएको छैन । जग्गाको लापुर्जा सबैसंग छ । तर घर बनाउन सकिने ठाउँ छैन । भूकम्प जाँदा जमिनमा चिरा परेपछि उनीहरू गाईबस्तु पनि जंगलमा छोडेर त्यहाँ बस्न आएका थिए ।</p>
<p>लालपुर्जा भएको जग्गामा बस्नयोग्य छैन । घर भएको जग्गा ऐलानी छ । त्यस्ता परिवारले कसरी आवास वा घर निर्माणका लागि अनुदान पाउँछन ?</p>	<p>मकवानपुरको छतिवन गाबिसका टंक प्रसाद चौलागाईंको घर ऐलानीमा छ । उहाँसंग दर्ता जग्गा पनि छ । तर त्यो जग्गामा खोला बगिरहेको छ । उनले लालपुर्जाको आधारमा अनुदान त लिन सकलान तर घर बनाउन सक्दैनन । मकवानपुरको आमभाज्याङ गाबिस र हेटौडा नगरपालिकामा पर्ने धैरेको जग्गा खोलामा परेको छ ।</p>
<p>प्राबिधिकहरूको टोली घरधुरी सर्वेक्षण गर्दा परिवारलाई नभई घरलाई आधार बनायो । यसले एउटै घरमा कोठा अलग गरि छुट्टिएर बसेका परिवार लाभग्राहीमा परेनन । ३ ठाउँमा घर भएको नाम ३ ठाउँमै देखियो ।</p>	<p>रसुवा धैबुङ गाबिस वार्ड नं. ४ का राम प्रसाद ढकालका ४ छोरा छन । चारै अलग अलग कोठा बनाई एउटै घरमा भिन्न भई बसेका छन । प्राबिधिक टोलीले सर्वेक्षण गर्दा एक जनाको नाम मात्र लाभग्राहीमा अयो ।</p> <p>राहत वितरण गर्दा ४ भाईले नै परिचय पत्र पाएका थिए । संघसंस्थाबाट सहयोग पनि सबैले पाएका थिए । घर निर्माणका लागि एकभाईले मात्र अनुदान पाउने हुँदा भाईभाईमा विवाद भई सम्भौता स्थगित भएको छ ।</p>
<p>पूर्ण क्षति भएका घरलाई आंशिक र आंशिक क्षति भएका घरलाई पूर्णक्षति भएको भनी अभिलेख राखिएको छ ।</p>	<p>ओखलढुंगा कुन्तादेवी गाबिस वार्ड नं. २ का माधव धमलाको घर पूर्ण रूपमा क्षति भयो । भूकम्प पश्चात उनले गाबिसबाट परिचय पत्र पाए । राहत स्वरूप १५ हजार र न्यानोका लागि १० हजार पनि पाए । प्राबिधिक टोली सर्वेक्षण गर्दा उनको नाम आएन । उनकै गाउँमा सामान्य क्षति भएका परिवारको नाम आएको छ ।</p> <p>चितवनको कुरिनटारमा क्षतिको सुचना २ पटक आयो । पहिला ६ सयघर क्षति भएको भनियो । दोस्रो पटकको सुचनामा १ हजार १ सय घर क्षति भएको भन्ने आयो । सामान्य चर्केका घरलाई पूर्ण क्षति भनिएको छ । दारेचोक गाबिसको भुसाका चेपाङहरूका सबै घर भत्किए । उनीहरूको नाम आएन ।</p>
<p>भूकम्पबाट प्रभावितहरू बिस्थापित भई शिबिरमा बसे । त्यहाँ पनि उनीहरूले बस्न पाइरहेका छैनन ।</p>	<p>धादिङको तिप्लीङ गाबिसबाट बिस्थापित भई आएका भूकम्पपिडित ८ दिन पैदल हिंडेर सदरमुकाम पुगे । दैव पकोप उद्धार समन्वय समितिले उनीहरूसहित २०० परिवारलाई खेल मैदानमा बसायो । जिल्ला प्रशासनले निर्णय गरि हटाईयो । त्यसपछि उनीहरू अल्छी डाँडा सामुदायिक बनको रातामाटे भन्ने ठाउँमा बसे । त्यहाँ पनि बस्न नदिएपछि अहिले केशव कडेलको ६ रोपनी जग्गाको मासिक जग्गा १४ हजार भाडामा लिएर छाप्रा बनाई बसेका छन ।</p>
<p>समयमै पुर्ननिर्माण र पुनर्वासको काम हुन नसक्दा भोकमारी पनि बढ्न थालेको छ ।</p>	<p>भूकम्पले भएको घर जग्गा बस्नलायक नरहेपछि शिबिरमा बसेका छन । यसरी शिबिरमा बस्ने अधिकांश परिवारको जिविका खेतीपाती हो । अहिले जग्गा बाँभो छ । शिबिरमा बस्दा ज्यालादरीले खान फुदैन । खाद्य सुरक्षाको दृष्टिकोणले पनि पुर्ननिर्माणको काम छिटो र मौलिक हुनुपर्छ ।</p>

<p>स्थानिय समुदायको सहभागिता नहुँदा अनुदान बितरणमा पनि कठिनाई छ । सरकारी टोलीले नीति र प्रमाण हेर्छ । समाज बिश्वास परम्पराले बाँचेको छ । यसको तालमेल नमिलाई पिडितले न्याय नपाउने त छँदैछ । सरकारी घोषणा पनि असफल हुन्छ ।</p>	<p>भिमेश्वर नगरपालिका वार्ड नं. २ का राम बहादुर रिमालका ३ भाई छन । (उनी लगायत ४) नागरिकतामा उनीभन्दा कान्छाको नाम पनि राम बहादुर रिमाल नै छ । गाउँमा ठूलो राम, सानो राम भनेर चिन्छन । भिनपा २ राम बहादुर रिमाल भन्ने नाम लाभग्राही सुचमा छ । निस्सा नं. छैन । नागरिकता नं. पनि मिलेन । कुन रामसंग सम्भौता गर्ने भन्ने बिषयमा सरकारी टोली नै समस्यामा छ ।</p> <p>गोरखा जिल्लाको ताक्लुङ गाबिसवार्ड नं. १ मा चेपाङ समुदायको २ ओटा (मल्लो र तल्लो) टोल छ । २ ओटै टोलमा कालीमाया चेपाङ नाम भएका २ जना छन । दुई जनाकै नाम लाभग्राही सुचमा आएको छ । मल्लो टोलको कालीमाया चेपाङले जनता आवास कार्यक्रम अर्न्तगत घर निर्माणमा सहयोग पाएकाले दिईएना तल्लो टोलको कालीमाया चेपाङको नाम र निस्सा नं. मिलेन ।</p>
<p>घरघुरी सर्वेक्षण सगै जग्गाको क्षेत्रफल पनि बिचार गरिनुपर्छ । एक जनाको नाममा जग्गा छ । शहरतिर जग्गाको लालपुर्जा छ । अंश पनि लाग्छ । तर अहिलेको मापदण्ड अनुसार टुक्राउन मिल्दैन । उनीहरूलाई घरबासका लागि थप जग्गा आवश्यक पर्छ ।</p>	<p>काठमाण्डौंका रत्न बहादुर शाक्यको घर न्युरोडमा थियो । चारभाईको अंश थियो । त्यहाँ ठाउँ अभाव भएपछि त्यो घर बेचेर नयाँ बजारमा अर्को घर किनेर बस्न थाले । ति मध्ये एक भाई पुष्परत्न शाक्य सामाकोशी सुकुम्बासी टोलमा बस्दै आएका छन । उनको पनि ४ छोरा छन ।भूकम्पले क्षति पनि भयो । सुकुम्बासी टोलमा बसेकाले अनुदाननपाउने भए । अंशबण्डा गर्न पनि नमिल्ले । घरबासका लागि जग्गा पनि नपाउने भएपछि सबै पिडितहरूले कसरी सहयोग पाउँछन ?</p>
<p>मोही, गुठी जग्गा कमाउनेले जग्गाधनीको लालपुर्जा र मञ्जुरीनामा पेश गरि अनुदान लिन सक्ने । २०७२ बैशाख १२ को भूकम्पअघि मानो छुट्टियाई बसेका तर जग्गाको अंशबण्डा गर्न नसकेका परिवारले स्थानिय सर्जिमिनका आधारमा अनुदान पाउने ब्यवस्था भएपनि त्यस्ता परिवारले पाउन सकेका छैनन ।</p>	<p>दोलखा भिमेश्वर नगरपालिका २ तिखातलका ज्ञानमाया बि.क. ५ पुस्ता देखि प्रेमबहादुर श्रेष्ठको जग्गा कमाउँदै आउनु भएको छ । उनले आधाजग्गा दावी गर्दा बाली बुभाएको भरपाई खोजिएकाले सम्भव भएन । त्यही जग्गामा घर थियो ।भूकम्पले भत्कियो । लाभग्राहीको सुचीमा नाम आएको छ । जग्गाधनीले घर बनाउन मञ्जुरीनामा दिन मानेनन । र सम्भौता भएन ।</p> <p>सोही ठाउँ बस्ने सोमलक्ष्मी योगीले पनि ईश्वरीलाल मास्के र खडक बहादुर श्रेष्ठको जग्गा कमाउँदै आए । फिल्ड बुकमा नाम छ ।जोताहा अस्थायी निस्सा पनि छ । मालपोतमा मुद्दा छ । मालपोतले कुत बुभाएको रिसद माग्छ । जग्गाधनी रिसद दिन मान्दैन । घर बनाउन मञ्जुरीनामा दिएन । घर सर्वेक्षणमा नाम आएको छ । जग्गाधनीलेमालापेतमा रहेको मुद्दा फिर्ता लिएमा घडेरी दिन्छु भनेका छन । उनको जिविका मागेर चल्छ ।</p>
<p>जनजातीको पहिचान हुने गरि पुनर्निर्माण गरिनुपर्छ ।</p>	<p>सरकारले दिएको नक्सामा जनजातीहरूको परम्परागत शैली छैन । आदीबासी जनजातीहरूले घुमाउने घर (गोलो आकारका) बनाउँछन । भान्साकोठा, पुजाकोठा, पाउनाकोठा, अन्नभण्डार छुट्टै हुन्छ । भुईँतला, माथिल्लो तला हुन्छ । सरकारले न त्यो डिजाईन ल्यायो । न त्यस अनुसारको बजेट ।</p>
<p>जनता आवास कार्यक्रमबाट सिकाईलाई पुर्ननिर्माण संग जोड्नु पर्छ । जग्गा दर्ता नहुँदा जनता आवास कार्यक्रम पनि प्रभावित भएको छ ।</p>	<p>नेपालमा चेपाङ समुदायको जनसंख्या ६८ हजार ३ सय ९९ छ । चितवनमा मात्र २९ हजारको हाराहारीमा छन । ९५ प्रतिशतसंग जग्गाधनीपुर्जा छैन । उनीहरू सरकारी वा बन छेउको जग्गामा बस्दै आएका छन । यस्तै परिवारको बस्ती छ,चितवन अयोध्यापुरी गाबिसको प्याउली, कान्छीबगे, ठूलीबगे, कुसुमखोला, माडी, क्षेत्रमा । उनीहरू २०५० को बाढीले मकवानपुर, धादिङ र चितवनकै लोथरबाट बिस्थापित भई त्यहाँ बस्न थालेका हुन ।</p> <p>सरकारले उनीहरूलाई जनता आवास कार्यक्रम अर्न्तगत घर बनाउन सहयोग गरेको थियो । तर त्यो प्रक्रिया अहिले रोकिएको छ । आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा डिभिजन शहरी बिकास कार्यालयका प्रमुख दिनेश कुमार ढुंगेल, स्थानिय बिकास अधिकारी, प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सांसदहरू बिक्रम पाण्डे, कृष्णभक्त पोखरेल, शेषनाथ अधिकारी, सुरेन्द्र पाण्डे सहितको टोलीले सरकारी जग्गा अतिक्रमण भएको ठहर गरि कार्यक्रम रोकिएको छ । यसबाट २ सय परिवार प्रभावित भएका छन ।</p>

<p>पुनर्निर्माण नीतिमा महिलाहरूले सरल तरिकाले अनुदान लिन सक्ने ब्यवस्था हुनुपर्छ ।</p>	<p>मकवानपुरको छतिवन गाबिस वार्ड नं. ३ मा बस्ने ईन्द्रमाया राई एकल महिला हुन । उनका २ छोरा र १ छोरी छन । उनी बस्दै आएको घरको लालपुर्जा सासुको नाममाछ । भूकम्पले उनको घर पूर्ण क्षति भएपछि परिचय पत्र पाए । प्राबिधिक टोलीले घरधुरी सर्वेक्षण गर्दा लाभग्राही सुचीमा नाम छुट्यो । वडा नागरिक मञ्चको सिफारिस सहित गुनासो फारम भरिएपछि नाम आयो । सम्झौता गर्न जाँदा सासुको लालपुर्जा लैजानु भयो । तर सम्झौता भएन । किनकी त्यो लालपुर्जा पेश गरि माईली बुहारीले सम्झौता गरिसक्नु भएको रहेछ ।</p> <p>दोलखाको संगीता योगी भिन्नै भएर बसेको ७ वर्ष भयो । जग्गाको लापुर्जा सासुको नाममा छ । सासुको मृत्यु भएको १४ वर्ष भईसक्यो । नामसारी भएको छैन । उनलाई ससुरासंगै बसेको भनी पहिलो चरणमा राहत दिईएन । काठमाण्डौं बस्ने देवरहरूलाई भिन्न भएको देखाई राहत दिईयो । पछि वार्ड सचिवसंग समस्या जनाई राहत लिनु भयो । भिन्न भएर बसेपनि घर एउटै थियो । प्राबिधिक टोलीले घरधुरी सर्वेक्षण गर्दा घरमुलीमा संगीता योगीको नाम राख्ने भन्ने कुरा भयो । तर लाभग्राही सुचीमा घरमुलीको नाममा साधुराम योगी (ससुरा) को र निस्सा नं. रामशरण योगी (जेठाजु) को आयो । परिवारमै बिबाद भई सम्झौता रोकिएको छ ।</p>
<p>अन्य समस्या</p>	<p>२०७२ चैत्र १ गते ओखलढुंगाका भीम प्रसाद अधिकारीको घरको क्षति बिवरण प्राबिधिक टोलीले लियो । सोही घर ३ दिनपछि बिक्ति भई २०७२ चैत्र ३ गते दिलमाया बस्नेतको नाममा नामसारी भयो । लाभग्राहीमा भीम प्रसाद अधिकारीको नाम छ । घर दिलमाया बस्नेतको भयो । सम्झौता रोकिएको हो ।</p> <p>काभ्रे ज्याम्दी गाबिसका पोते लामा जग्गाको अंशबण्डा गर्न आउँदा ११ हजार खर्च भयो । राजस्व यसमा छैन । लालपुर्जा नै आधार बनाउने हो भने भूकम्पपिडितले खर्च धान्न सक्दैनन ।</p>

स्रोत : भूकम्प प्रभावित १४ जिल्लाका अयुवाहरूको सहभागितामा २०७३ भदौ ९ देखि ११ गतेसम्म वितवनमा सम्पन्न तालिममा प्राप्त जानकारीअनुसार ।

सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्र (सिएसआरसी)

पोस्ट बक्स नम्बर : १९७९०, भूमिघर, धापासी-८, काठमाडौं, नेपाल

फोन : ९७७-१-४३६०४८६, फ्याक्स : ९७७-१-४३५७०३३

राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च नेपाल

ठिमूरा, चितवन, नेपाल, फोन : ९७७-१-६९१४५८६

ईमेल : land@nlrfnepal.org

अक्सफाम नेपाल

जावलाखेल, ललितपुर नेपाल

फोन : ९७७-१-५५४४३०८